

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «КОРУПЦІЯ»

MAIN APPROACHES TO DEFINING THE TERM "CORRUPTION"

Зал Д.О., аспірант кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті розглядається концепція корупції на основі трьох базових підходів: юридичного, економічного та соціологічного. Важливість цих підходів пояснюється їх здатністю надавати різне розуміння корупції та її впливу на суспільство, що є ключовим для розробки ефективних стратегій боротьби з цим явищем. Юридичний підхід визначає корупцію як порушення законодавства, яке охоплює різні форми, такі як хабарництво і зловживання владою. У статті також аналізуються складові юридичного підходу до визначення поняття «корупція» крізь призму міжнародного законодавства. Конвенція ООН проти корупції, Конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією та інші міжнародні угоди відіграють важливу роль у формулюванні правових стандартів боротьби з корупцією. Ці документи створюють основи для національних законодавств і забезпечують міжнародну координацію в боротьбі з корупцією. Важливо зазначити, що національні законодавства повинні відповідати міжнародним стандартам, щоб забезпечити ефективну боротьбу з корупцією на всіх рівнях.

Економічний підхід акцентує увагу на тому, як корупція впливає на ринкову ефективність і економічний розвиток. Підкреслюється, що корупція веде до зменшення інвестиційної привабливості і розширення тіньової економіки, що, в свою чергу, негативно впливає на загальний економічний розвиток країни. Корупція створює бар'єри для бізнесу, збільшує витрати і сприяє неефективному розподілу ресурсів. У статті розглядаються конкретні приклади впливу корупції на різні економічні системи, що дозволяє краще зрозуміти механізми її дії.

Соціологічний підхід досліджує корупцію як соціальний феномен, що порушує соціальні норми і мораль. Корупція визначається як результат соціальної аномії та розриву соціальної солідарності. Підкреслюється необхідність інтеграції різних підходів, включаючи правові, економічні та соціальні реформи, для ефективної боротьби з корупцією. У статті також зазначається, що для подолання корупції необхідно посилити соціальну відповідальність та моральні цінності в суспільстві. Важливо враховувати культурні та соціальні аспекти, що впливають на поширення корупції.

Загалом, стаття надає всебічний аналіз корупції через різні підходи і підкреслює, що ефективна боротьба з цим явищем вимагає комплексного підходу, який охоплює як юридичні, так і економічні та соціальні аспекти. Для покращення результатів, статті слід включити більше практичних прикладів і даних про успішні стратегії боротьби з корупцією, що дозволить краще зрозуміти і застосувати розглянуті підходи на практиці.

Ключові слова: визначення корупції, юридичний підхід, економічний підхід, соціологічний підхід, законодавство, інвестиційна привабливість, соціальні норми, міжнародні угоди, тіньова економіка, соціальна аномія.

The article examines the concept of corruption based on three fundamental approaches: legal, economic, and sociological. The significance of these approaches lies in their ability to provide different understandings of corruption and its impact on society, which is crucial for developing effective strategies to combat this phenomenon. The legal approach defines corruption as a violation of the law, encompassing various forms such as bribery and abuse of power. The article also provides a detailed analysis of the components of the legal approach to defining the concept of "corruption" through the lens of international legislation, which is shaped by the UN Convention against Corruption, the Council of Europe Convention on Combating Corruption, and other international agreements. These documents play a crucial role in formulating legal standards and guidelines for combating corruption at the global level. It is important to note that national legislations should align with international standards and include specific monitoring and enforcement mechanisms to ensure effective anti-corruption efforts at all levels.

The economic approach focuses on how corruption affects market efficiency and economic development. It is emphasized that corruption leads to decreased investment attractiveness and the expansion of the shadow economy, which, in turn, negatively impacts the overall economic development of a country. Corruption creates numerous barriers for businesses, increases costs, reduces competition, and contributes to the inefficient allocation of resources. The article presents specific examples of the impact of corruption on the economic systems of various countries, which helps to better understand the mechanisms of its action and their different consequences. The analysis shows that corruption not only slows economic development but also undermines trust in governmental institutions and market mechanisms.

The sociological approach examines corruption as a social phenomenon that violates social norms and morals. Corruption is defined as a result of social anomie, where there is a breakdown in social solidarity and a breach of ethical standards. The article highlights the need for integrating various approaches, including legal, economic, and social reforms, for effective anti-corruption efforts. It also notes that overcoming corruption requires strengthening social responsibility and moral values within society, as well as supporting active social movements and initiatives. It is important to consider the cultural and social aspects that significantly impact the spread of corruption and its acceptance within society.

Overall, the article provides a comprehensive analysis of corruption through different approaches and emphasizes that effective combat against this phenomenon requires a multifaceted approach that encompasses legal, economic, and social aspects. To improve outcomes, the article should include more practical examples and data on successful anti-corruption strategies, which will help to better understand and apply the discussed approaches in practice.

Key words: definition of corruption, legal approach, economic approach, sociological approach, legislation, investment attractiveness, social norms, international agreements, shadow economy, social anomie.

У сучасній теорії та практиці поняття «корупція» є одним із тих явищ, за час історичного існування якого застосовувалися різні наукові підходи до його правового та наукового визначення, розуміння його сутності. Це пояснюється особливостями правової культури різних країн світу, розвитку законодавства, а також різним сприйняттям того самого діяння суспільствами певних країн, залежно від ментальності, традиції, рівня демократизації та розвитку громадянського суспільства. Але протягом усього свого існування це явище має характерні особливості – воно шкідливе в правовому, соціальному та інших аспектах [1, с. 21].

У загальному корупція є складним та багатоаспектним явищем, що охоплює численні аспекти суспільного життя.

Універсального визначення корупції не існує, оскільки цей феномен розглядається в різних контекстах: економічному, юридичному, соціальному та політичному. Важливо враховувати специфічні аспекти корупції в Україні, де це явище має глибокі історичні корені та продовжує суттєво впливати на всі сфери суспільного життя.

У даній статті буде розглянуто три основні підходи до визначення терміну «корупція», а саме: юридичний, економічний, та соціологічний.

Юридичний підхід. У загальному юридичному розумінні корупція – це порушення законодавства [2, с. 78]. Багато країн мають законодавчі акти, що містять офіційні визначення корупції. Наприклад, в Україні – це Закон України «Про запобігання корупції», який визначає коруп-

цію як «зловживання службовим становищем або використання наданих повноважень чи ресурсу з метою отримання неправомірної вигоди для себе або інших осіб». Цей закон також описує різні форми корупційних правопорушень, включаючи хабарництво, зловживання владою та конфлікт інтересів. [3].

У США, наприклад, визначення корупції охоплює дії, що порушують законодавство про хабарництво і корупцію, як-от Закон про корупцію в публічному секторі (Foreign Corrupt Practices Act, FCPA), що криміналізує хабарництво іноземним посадовим особам.

Авторитетний юридичний словник Г. Блека в області права в США, визначає корупцію як: «діяння, що вчиняється з наміром надати деякі переваги, які несумісні з офіційними обов'язками посадової особи і правами інших осіб; діяння посадової особи, яка неправомірно використовує своє становище чи статус для одержання будь-якої переваги для себе або іншої особи в цілях, які протирічать обов'язкам і правам інших осіб» [4, 23].

На міжнародному рівні, такі як Конвенція ООН проти корупції (UNCAC), дають широке визначення корупції, що включає хабарництво, зловживання владою, і інші форми нечесної поведінки [5].

Конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (GRECO) визначає корупцію як дії, що порушують принципи прозорості і доброчесності в публічному та приватному секторах [6].

Юридичний підхід до трактування терміну «корупція» в юридичній літературі засвідчує, що існує надзвичайно широке розмаїття думок щодо розуміння суті цього явища. [7, 47].

Юридичний підхід також розглядає роль спеціалізованих органів у боротьбі з корупцією. До прикладу в Україні для цього створені такі інституції, як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) та Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), тощо [11,33].

Таким чином, юридичний підхід до визначення терміну "корупція" охоплює як національні, так і міжнародні правові аспекти. Він включає визначення корупції в законодавчих актах, криміналізацію корупційних дій, юридичні норми і стратегії, а також міжнародні угоди і співробітництво. Цей підхід забезпечує правову основу для боротьби з корупцією та визначає механізми для покарання і запобігання корупційним правопорушенням.

Економічний підхід. Економічний підхід до визначення корупції фокусується на тому, як це явище впливає на економічні процеси, ринкову ефективність і розвиток. Він розглядає корупцію крізь призму витрат і вигод, ефектів на ринкові механізми та інвестиції. Нижче наведено детальний розгляд економічного підходу до корупції з відповідними джерелами.

Економічний підхід до визначення корупції розглядає її як системний феномен, що має значний вплив на економіку країни. В Україні корупція тісно пов'язана з негативними економічними явищами, такими як зниження інвестиційної привабливості, збільшення витрат на ведення бізнесу, і розширення тіньової економіки [10]. За загальним правилом економічна складова у понятті «корупція» визначається через збагачення окремих людей [2, 78]. Корупція постає як, свого роду, тіньовий політико-економічний ринок, який характеризується надмірним державним регулюванням економічних процесів з метою максимізації корисності за допомогою маніпуляції ресурсами посадовими особами.

Свої погляди через економічний підхід до визначення поняття «корупція» надали наступні науковці та дослідники. Наприклад, Серьогін С. зазначив, що корупція – це реалізація власних корисливих інтересів чиновників, форма незаконного «соціального податку», що стягується корумпованим державним апаратом із суспільства

[8, с. 39]. Бачинська І.С. на прикладі порівняла економічний аспект корупції з інвестицією, зазначивши, що «інвестуючи» кошти в одержання посади, чиновник стає приреченим на корупцію, оскільки, згідно з основними постулатами економічної теорії, будь-який інвестор має відшкодовувати витрати, яких зазнав, та отримати максимальний прибуток [9, с. 379].

Головна ідея цієї економічного підходу до визначення поняття «корупція» полягає в тому, що корупція з'являється і зростає через прагнення отримати економічну ренту за допомогою певного політичного процесу, яким є державне регулювання різних сфер економічного життя. Відповідно до цього зацікавлені групи: бюрократи, політики, представники бізнесу намагаються використати силу держави у приватних інтересах. Прихильники економічних, ринково-центристських підходів до вивчення корупції трактують її як форму соціального обміну, а корупційні платежі – як складову трансакційних витрат. В межах цього підходу корупцію пов'язують із надмірним втручанням держави в економічні процеси. Проте, ця точка зору не допомагає зрозуміти і пояснити, чому в деяких країнах з досить високою участю держави в економіці корупція є вкрай низькою, наприклад у Данії [7, с. 33].

Таким чином, економічний підхід до визначення корупції надає цінне розуміння того, як корупція впливає на економічні процеси, ринкову ефективність і розвиток. В цілому, економічний підхід до корупції підкреслює важливість розуміння впливу корупції на ринкові процеси та інвестиції, а також необхідність комплексних реформ для покращення економічної ефективності та розвитку тієї чи іншої країни.

Соціологічний підхід. Корупцію в соціології часто досліджують з позиції системи відносин в суспільстві. Корупція – деструктивна щодо суспільних норм і моралі система соціальних зв'язків, які характеризуються використанням посадових повноважень з метою одержання матеріальної і (або) нематеріальної вигоди. Також соціологи, можуть стверджувати, що корупція – це «відмова від очікуваних стандартів поведінки з боку представників влади заради незаконної особистої вигоди».

Як соціальний інститут, якому властива постійність соціальних практик, визначає корупцію Я.І. Гилінський. За таким тлумаченням, корупція як підсистема часто входить у систему «тіньових» взаємовідносин в суспільстві (до них належать «тіньова» економіка, «тіньове» право і «тіньове» правозастосування та інші схожі явища).

В.М. Баранов, аналізуючи «тіньову» сторону суспільного життя, до якого входить і корупція, стверджує, що тіньові мікро- і макроуроди стають не лише частиною розового компромісу, а елементами значного постійно діючого соціального регулювання і тлумачаться як загальноновизнана норма, частина повсякденної культури.

Більшість соціологів вважає корупцію хворобою суспільств, що розвиваються, спричиненою результатами і проявом незавершеної модернізації і бідності. Представники цієї школи, наприклад, Хосе Абуева, Девід Бейлі, Натаніель Лефф, Колін Лейес виступали проти односторонньо негативного підходу до корупції як суспільної патології. Навпаки, вони стверджували, що корупція може виконувати позитивні функції в напрямі інтеграції, розвитку і модернізації суспільств «третього світу» [7].

Також слід розглянути феномен поняття «корупція» з позиції соціологічного підходу. Так, класична соціологічна традиція не визначає розуміння корупції як самостійну теоретичну проблему. Основним «антикорупційним» положенням можна вважати концепцію соціальної аномії Е. Дюркгейма, в яку включається не тільки зниження авторитету і неефективність соціальних норм, безв'яр'я індивіда в інституційний порядок, але і те, що можна описати як розрив системи органічної солідарності.

Згідно Е. Дюркгейму, сучасне суспільство будується на розподілі праці. Корупція в цій схемі виступає паразитуючим, патологічним явищем, що використовує недоліки та упущення правової, політичної і економічної системи.

З корупцією можна пов'язати діяльність груп, що керуються мотивами незаконної наживи, груп за соціальними якостями несучасних, пов'язаних із соціально-профільним статусом, із тим, що посада і монополія на ресурси створюють систему соціальної залежності – підпорядкування.

Корупція виступає як невласиве сучасному суспільству явище, неусунене в суспільних структурах, як результат соціальної аномії та «інтоксикації» суспільного організму незаконними, нелегітимними операціями. Подолання корупційних схем, якщо слідувати логіці Е. Дюркгейма, полягає в підвищенні ефективності соціальних норм та інституційної довіри, в злагодженості розподілу праці і виконанні державними структурами правових та соціальних зобов'язань перед суспільством. Концепція Е. Дюркгейма підкреслює роль моральних і правових феноменів у подоланні корупції як деформації соціальної солідарності. Корупція в контексті соціологічного знання розуміється як наслідок соціальної аномії, дисфункціональності соціальних інститутів і слабкості соціально-інтегруючих цінностей, а також пов'язується з реальною розбіжністю між існуючими заявленими цілями та іллегальними способами їх досягнення [12].

Значущість соціологічного підходу до аналізу корупції полягає в тому, що корупція дистанціюється від управлінського апарату і визначається як породження соціальної аморальності, яка прогресує і є результатом необачного соціального потурання [7].

Таким чином, термін «корупція» є складним явищем, яке вимагає інтеграції різних підходів для її розуміння та ефективної боротьби з нею. Юридичний, економічний і соціологічний підходи доповнюють один одного, надаючи всебічне розуміння цього феномену. Відтак, системний підхід до боротьби з корупцією має включати не тільки правові і економічні реформи, але й зміцнення соціальних і культурних норм, що сприяють формуванню чесного і прозорого суспільства.

Кожен із розглянутих вище підходів до визначення терміну «корупція», а саме: економічний, юридичний та соціологічний – має свої особливості й дозволяє глибше зрозуміти природу цього явища як в Україні так і на міжнародному просторі. Економічний підхід підкреслює системний вплив корупції на економіку, юридичний зосереджується на правових аспектах та необхідності реформ, а соціологічний акцентує увагу на впливі корупції на суспільство і її вкоріненість у соціальних нормах. Для ефективної боротьби з корупцією необхідно враховувати всі ці аспекти і підходи в комплексі, що дозволить виробити дієві стратегії та інструменти для її подолання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гура В.В. Поняття корупції як економіко-правового феномену. Вчені записки Університету «КРОК», 2021. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/456/483> (дата звернення: 30.08.2024).
2. Палига Є.М., Бабець І.Г. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження. Навчальне видання Львівського університету, 2011. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/> (дата звернення: 30.08.2024).
3. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 30.08.2024).
4. Юридичний словник Блека. West Group, 1991. С. 1728.
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 № 995_c16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16/ed20031031#Text (дата звернення: 30.08.2024).
6. Конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (GRECO) від 27.01.1999 № 994_101. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101/ed19990127#Text (дата звернення: 30.08.2024).
7. Європейська дослідницька асоціація у співпраці з Київським міжнародним інститутом соціології в рамках проекту «Об'єднуємося заради реформ (UNITER)» Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007–2009 рр. Звіт за результатами соціологічних досліджень. К., 2011. URL: https://kiis.com.ua/img/pr_img/20110920_korup/Corruption%20in%20Ukraine_2007-2009_2011 (дата звернення: 30.08.2024).
8. Серьогін С. Соціальна сутність корупції в органах державної влади. Актуальні проблеми державного управління. 2010. С. 130–132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apduo_2010_2_39 (дата звернення: 30.08.2024).
9. Бачинська І. С. Детермінанти корупції в Україні, або чому державні службовці залучені до корупційного процесу. *Ефективність державного управління*. 2012. С.377-382. URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/> (дата звернення: 30.08.2024).
10. Волович, В. Ф., Мельник, М. І. Корупція в Україні: економічні аспекти та антикорупційна політика. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. С.98-101.
11. Оборотов, Ю. М. Юридичні аспекти визначення корупції в Україні. *Право України*. 2019. С 33.
12. Чумаченко Д. С. Корупція як соціальне явище у вимірі соціологічного аналізу. Науково-теоретичний альманах «Грані». 2018. С. 37–43.